

BIU Cujas

BIU Cujas

[Faint, illegible handwritten text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is written in a cursive script and is mostly obscured by the paper's texture and wrinkles.]

BIBLIOTHÈQUE CUIJAS
PARIS

3

ANT. CONTII

L. C. AD L. CONTRA-

CTVS DE DIVERSIS RE-

CVLIS IVRIS ANTIQVI

DICTATÆ PRÆLE-

CTIONES.

BIBLIOTHEQUE CUJAS

PARIS

Ab ipso auctore recognita.

BITVRIGIBVS,

Apud Petrum Bouchierium
sub scuto Basiliensi.

1574

BIU Cujas

THE BOARD OF

THE UNIVERSITY OF

THE STATE OF

MISSISSIPPI

OFFICE OF THE

COMMISSIONER OF

AGRICULTURE

MEMPHIS, TENNESSEE

1911

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

AMPLISS. VIRO
D. ROBERTO
HVRALDO BELLEBA-
TIO, MARGARITÆ SA-
baudiæ & Biturigum Du-
cis Cancellario, & libel-
lorum in regia ma-
gistro,

CLAVDIVS LEBEGVE BITV-
rix, iuris in schola Biturigum stu-
diosus & prolyta
S.

REDO non desfore, amplissime Belle-
bati qui quod opusculo non meo, meam ad-
diderim epistolam huic sedulitati mea
nomen captatæ ambitionis imponat. cer-
tè qui nullum ingenij opus aggredi præ inertia, nemi-
nem id tentare pati, præ inuidia possunt. Nam tibi,
cui nihil non magnopere gratum est, quod vel ex titu-
lo noueris ex schola cuius clauum tenes, proficisci, ta-
men multo gratiorem conatum hunc nostrum fore
Spero, ubi totius rei causam didiceris. Annus fere
est quo Ant. Centium præceptorem Doctissimum ro-

Λ 2

gare non destitit, ut post editas olim subsceciuas opera
ras & lectiones, post utriusque iuris corpus additis
utilissimis ac brevissimis notis, lacunis varijs reple-
tis, Græcis restitutis, editum, summo studiosorum u-
sui, emitteret tandem aliquando ex ordinarijs lectio-
nibus aliquid, in præcipuos saltem Digestorum &
Codicis titulos, ut De verb. oblig. De adq. poss. De
diuers. reg. iur. ant. De euictionibus, atque alios
quos frequens in frequenti auditorio eo docente hic &
Aurelianus audieram Ita enim dicit abā audisse me
& hic & Aurelianus & Pictavijs plurimos, habe-
re etiam non paucos recentiorum iuxta ac veterum
commentarios editos, sed qui tam subtiliter nec minus
tamen dilucidè legum sententiam enucleatam reli-
querit, legisse adhuc profectò aut audiuisse neminem.
Ille, initio quidem cunctari, difficultatem causari, ac
denique recipere ac polliceri: post, ubi transactis ali-
quot mensibus idem sæpius urgere & flagitare cœpi,
rem maioris otij, temporisque esse dixit: Ac postremo
sic ab eo discessi, ut si non manifestè negare, in lon-
giorem tamen diem promittere visus sit. Ita funera
domestica, inquietà à tumultibus tempora, rei fami-
liaris curam, prælectionum quotidianarum impro-
bum laborem in quas septenas diurnas horas impen-
dere mallet, dum scholæ consuleret, quàm meliorem
ex his partem suffurari dum nomini & apud externos
gloriæ & famæ studeret, ac denique omnes omnino
prolatandi causas colligebat. Tum igitur ut qui mo-
lestè ferrem me sæpius differri, orare cœpi, mihi ut per
ipsum liceret prælectiones eius aliquot ad L. Contra-
tus, diligenter à me exceptas prælo mandare: quod

ab ipso exoravi, ea lege ut à se prius recognoscere-
tur, & tibi per me mitterentur, tanquam schola pa-
trono, quem sibi suboffensum metuebat, quòd tandem
ad te nihil literarum, & ἀσύμβολος tamē te adi-
re vereretur. Hic ego dum praeceptoris honori consu-
lendū putavi, nonnullam quoque mei rationem ha-
buisse arbitratus sum. Quid enim mihi tam fuit o-
ptandum quàm hac occasione oblata, in tuam venire
notitiam, te salutare, tibi omnem studiorum meorum
fructum offerre, omne denique non officium modò
sed & obsequium deuovere: Dixit comicus. Quid
mihi hic faciet patri? At contra merito dixerim, quid
tibi hic faciet filius? cuius pater multis retro tempori-
bus tibi deuinctus, & multis gratia reddenda no-
minibus obstructus, quā in eū, ut rectè tuo arbitra-
tu in hac puincia cui praes iura reddentē contulisti,
nullū non mouet lapidē quo se tibi gratū, obsequentē,
beneficiorum memorem esse quasi denuntiet & conte-
stetur? Hac igitur clausula finem scribendi faciam.
Quicquid filius ac heres paternarum rerum & obse-
quiorum praestare potest, quicquid ad heredita-
riam obligationem & paternam addere, id
ego tibi perpetuo fore in me paratum &
promptum sanctissime adfirmo.

Vale Biturig. Cal.

Novemb.

1573

BIU Cujas

ANT. CONTII

AD L. CONTRACTVS

D. DE DIVERSIS REGVLIS

IVRIS ANTIQVI, DI-
CTATE ADNOTATIONES.

VLPIANVS libro vicensimo
nono ad Sabinum.

CONTRACTVS

quidam, dolum ma-
lum duntaxat reci-
piunt: quidam, &
dolum & culpam.

Dolum tātū, de-
positum, & precarium. Dolum &
culpam, mādatum, commodatum,
venditum, pignori acceptum, loca-
tum. item dotis datio, tutelæ, ne-
gotia gesta. In his 1. quidem & dili-
gentiam. societas & rerum com-
munio & dolum & culpā recipit.
sed hæc ita nisi si quid nominatim

*1. Sic Plac
sed vulg.
quidam.*

conuenit vel plus vel minus in singulis contractibus. nam hoc seruabitur quod initio conuenit. Legem enim contractus dedit. Excepto eo quod Celsus putat, non ualere si conuenerit ne dolus præstetur. hoc enim bonæ fidei iudicio contrarium est. & ita utimur.

Animalium verò casus, mortes, quæque sine culpa accedunt, fugæ seruorum qui custodiri non solēt, rapinæ, tumultus, incendia, aquarum magnitudines, impetus prædonum a nullo præstantur.

Scopus huius legis ex Harmenopulo lib. 6. tit.

περὶ κανόνων διαφοράν.

Ἐν τῷ παρόντι κανόνι σκοπὸς ἐστὶ τῶ νομοθετη, διδάξαι ἵνα φυσικῶς ὑπεροχῆ τοῖς συναλλάγμασι, καὶ ποσῶν ἐπὶ τέτοις ζητεῖται ἐπιμελῶς, καὶ ἐκ ποίων συμβάντων κίνδυνος ἐπάγεται, καὶ ζημία τῶ συναλλάγματος, καὶ ἐπὶ ποίοις ἐκ ἐνεχεται.

Latine.

In hac Regula scopus est Legislatori, docere quadam naturaliter conuenientia contractibus & quàm varie in his quarantur, & quàm exactè, & ex quibus casibus periculum inducitur & damnum ei qui contraxit, & in quibus non obligatur.

CONTIVS.

QUIA regula hæc iuris antiqui De dolo culpa diligentia, casibus fortuitis latissimè patet & in omnes titulos de contractibus hic enumeratis hæctenus per Digesta diffusa fuit, non tam copix nobis ostentatio, quàm compendij ratio quærenda est. Id vt assequar morem à me pridem vsurpatum retinebo, vt hanc regulam in tot numero sententias scindam, quot continet res. Nam si tot sunt stipulationes quot res, tot etiam erunt simplices enuntiationes quot res. & illa oratio Vlpiani *D O L V M* & culpam, mandatum, commodatum, venditum, pignori acceptum, locatum, quamuis ipsa pronuntiatione vnam sententiam ostendere videatur, quinque tamè sententias habet, quia totidem res, quinque enim contractus complectitur. Denique si Plinio luculentissimo auctori in longissimo opere naturalis historiæ, nec puerilis nec obscura aut aspernanda diligentia visa est, singulas res ab eo dictas quasi putare in digitos & in certum numerum redigere, nobis legum

Oracula tractantibus nequaquam putida aut à dignitate professionis aliena cēseri debet huiusmodi sedulitas. Ita enim fiet vt omnia suis locis reddatur, & amplissima materia suis locis & numeris dispartita, quasi Euphrates in riuulos diductus, permeatu facilis sit. hæc de via à nobis instituta docendi præmonita volui. Nunc ad rem propius accedam.

Prima igitur huius legis (sic. n. vulgò appellari obtinuit) sententia est quidem hæc.

CONTRACTVS quidam dolum malum dumtaxat recipiunt.

Meminisse oportet quod & in interpretatione L. 2. §. monui, hanc legem vt superiores & sequentes vsque ad L. XL I. collectam esse ex libris Sabini Iuris ciuilis, in quib⁹ breuiter veteris iuris ciuilis, regulas exponebat, & quia ius ciuile postea maiorem in modum auctum est, operæ pretium se facturum putauit Vlpianus si eas interpositis suis scholijs & notis planius enuclearet. Sanè an verba huius legis Sabini sint an Vlpiani haud facile dixerim, nec multum quod ad hunc tractatum attinet, id scire interest. Illud obseruatione dignum est, cum superioribus aliquot regulis quædam differentia inter bonæ fidei contractus & stricti iuris notatæ essent & præsertim superiore proxima in §. generaliter, tradi & hac lege aliam differentiam inter eosdem contractus Nam quod hic traditur, ad bonæ fidei cōtractus specialiter referendum est, cum in strictis diuer-

sum

sum fere ius, diuersæ regulæ obtineant. Quod dicimus, indicat & legis inscriptio. Sumpta enim est ex libro x x i x. Vlpiani ad Sabinum in quo de culpa circa commodatum, venditum, rem euictam, disputabatur, vt docent alię leges ex eodem libro sumptę & in Labitino-
stri indice notatę.

Ait. CONTRACTVS. verbum contractus in iure generale est & tam contractus proprie dictos Labeoni 2. synallagmata, ex quib⁹ vltro citro nascitur obligatio comprehendit, quàm contractus ex quibus ab vno latere tantum nascitur obligatio. L. i. §. de pactis. l. contractus. C. de fide instru. sed hoc loco Contractus exaudire debemus vel quasi contractus, dummodò sint bonę fidei, de quibus tantum hęc agi supra monuimus. nisi quis malit initio regulę tractari tantum de contractibus, postea autem, ad locum, Item dotis datio, &c. de quasi contractibus, quod difficilius admittendum puto, quia dos seu dotis datio cõtractus sit, ex quo oriebatur olim rei vxorię actio bonę fidei, hodie ex stipulatu eiusdem naturę. L. exigere. §. de iudicijs. vbi contractum esse diserte exprimitur. Si quis autem contendat precarium quod hęc inter contractus refertur non esse contractum, dicam contractum quidem esse bonę fidei, & ex eo oriri actionem præscriptis verbis quę ex bona fide oritur vt dicitur in L. 2. §. de precario nam & commo-

2 L. labeo.
de ver. §.

dato simile esse dicitur L. 1. ibid. de precario, ergo tres quasi contractus hinc numerantur Tutela, negotiorum gestus, & communio vel incidens vel hereditaria, non autem conuentionalis, quæ est contractus proprius societatis. At neque omnes contractus hinc enumerantur, non arræ datio, nõ diuortium (quod quidam contractum esse putat, ego magis distractum) non æstimationem, nõ permutationem rerum. Verum exépla non restringunt regulã,

Ait CONTRACTVS QUIDAM.] quasi vero non omnes contractus dolum recipiant, An igitur mutuum dolum non recipit? an nec stipulatio? Ita profecto res se habet. quod igitur ait contractus quidam, sic accipiendum puto, ex contractibus bonæ fidei, quidam dolum recipiunt duntaxat, quidam & dolum & culpam. quod enim ait, RECIPIVNT sic intelligo NATVRA sua recipiunt vt eleganter Harmenopulus superius suppleuit interpretando. Ergo stipulatio natura sua dolum nõ recipit, quia qui per machinationem, i, dolum obligatus est verbis, subtilitate iuris manet obligatus sed extra naturam contractus datur ei à Prætore doli exceptio. L. si quis cum aliter. 36. De verb. obliga. L. & eleganter §. 1. §. de dolo. ideo doli clausula solet stipulationibus nominatim inseri propter incertos casus. L. stipulationes commodissimum. §. de verb. obliga.

Secunda

Secunda sententia huius legis. *Quidam contractus (bonæ fidei) dolum & culpam recipiunt.* Circa hanc sententiam quæri potest cur non omnes vtrumque, dolum & culpam recipiunt? cum sit recepta sententia philosophorum. Nihil esse sapientis præstare nisi culpam. Cicero, lib. 9. epist. ad Papirium Pætum. & lib. 6. ita scribat Torquato. Simus igitur ea mente, quam ratio & veritas præscribit, vt nihil in vita nobis præstandum præter culpam putemus. Sed aliter à philosophis, aliter à legislatoribus qui in communi vita versantur, hæc decernuntur. Nam diuersitas cõtractuum & necessitatum, hanc diuersitatem iuris peperit. Cum enim nulla vtilitas depositarij vertitur, sibi imputet qui negligenti & indiligenti homini rem suam commendauerit. at vbi vtriusque vel solius accipientis vertitur vtilitas, merito tunc culpa præstanda est L. si vt certo. §. nunc videndum. §. commodati. qui locus ad huius regulæ explicationem necessario est adhibendus. Rationes enim singularum sententiarum & differentiarum tradit, quas hîc breuitatis & regularis traditionis gratia, prætermisit Vlpianus.

Tertia sententia huius legis. *Dolum tantum recipit contractus depositi.* Idem dicitur in L. Si vt certo. §. i. §. commodati. L. i. §. si vestimenta & §. vlt. §. depositi. §. præterea instit. quib. mod. & contra. obli. iuncta L. i. §. is quoq; §. de obl.

& act. l. cum qui. §. is autem. & §. Julianus. §. de furtis. Dolus quid sit, definitur l. i. §. de dolo. omnis machinatio, calliditas, fallacia, ad circumueniendum, fallendum, decipiendum alterum. R A T I O huius sententię redditur duplex in. d. l. si vt certo & l. i. §. de oblig. & act. vna, ex parte depositarij, quia nulla utilitas eius versatur in eo contractu. altera, ex parte deponentis, quia qui negligenti amico rem custodiendam committit, de se queri debet, & suę facilitati id imputare.

Hanc sententiam sic explicat Harmenopulus supracitato loco.

Αὐτίκα τίνω, τὸ περὶ ἡ παρακαταθήκης τήησι (υἰάλλαγμα. παρακαταθήκη δ' ἐστὶν ὅταν τινὶ δώσω πράγματα μετὰ χάριν φύλακῆς. καὶ φησὶν, ὅτι ὁ παραθηκάριος τότε ἡ πράγματι ἀπολεσθέντος κατὰ δικαίωμα καὶ ζημιώται, ὅτε ποιήσῃ δόλον ἐπὶ τῇ παρακαταθήκῃ. ὡς ὅταν ἡ μὲν ἰδίῳν φρονίσιζα, καὶ ἐν ἀσφαλεὶ τόπῳ ταῦτα ἀποτίησι καὶ παραφυλάξη ἡ δὲ παρακαταθήκης ἀμελῶς κατὰ φρονίαν, καὶ συμβῆι ταῦτα κλαπῆναι, ἢ κειμήλιον ἐν τόπῳ σῆψιν ποιούῃτι φθαρῆναι, κατὰ δικαίωμα καὶ ἀποδίδωσι τὸ διαφέρον. εἰ μὴ πρὸς καὶ περὶ τῶν ἰδίῳν πραγμάτων ἐπιμελείαν, ἐκμελής καὶ νυθὸς ὁ παραθηκάριος ἐτύχῃ, τότε γὰρ ἐκ ἐυθύεται. μεμφέσθω γὰρ εὐλόγῳ ὁ τοῖστω ἀνθρώπῳ ἐκμελεῖ καὶ ραθύμῳ, καὶ ἀφυλάκῳ ἐμπίστευε τὰς τὰ ἰδία.

Ait hęc

AD L. CONTRACTVS.

Ait hæc sententia depositum dolum tantum
 (seu dūtaxat) recipere. ¶ Atqui recipit & lata
 culpam seu magnam negligentiam. d. l. i. §. is
 quoque. §. de ob. & act. l. i. C. depositi. quam
 eandem latiore culpam Celsus vocat & in
 deposito venire scribit, l. quod Nerua. §. depo
 siti. Ergo particula illa taxatiua vulgò (licet im
 proprie) dicta (tantum) latam culpam nō ex
 cludit, quia ea doli appellatione continetur,
 quinimo & recte dolus appellatur à Nerua,
 vidice Celso. quia scilicet cadit in suspiciōe
 perfidiæ & fallaciæ. l. i. §. si mēfor falsum mo
 dum dix. l. i. §. si is qui testam liber esse iuss. l.
 quæsitum. §. de precario. l. vbi §. de edēdo hinc
 ita definitur in l. magna. §. tit. prox magna ne
 gligentia culpa est, magna culpa dolus est.

Et quia non in hoc solo argumento, sed &
 in alijs locis quæri solet quando lata culpa
 doli appellatione veniat, haud absurdum fue
 rit hanc quæstionem, cum quotidianam tum
 vtilem dirimere.

Primum quæritur an in iureiurando in li
 tem doli appellatione lata culpa contineat
 tur, ita vt quemadmodum ob dolum tantum
 non ob culpam iurari in litem ait Marcia
 nus, ita & ob latam culpam iurari intelligen
 dum sit. l. in actionibus. §. de in litem iuran
 do. quâ quæstionē in vtramq; partē agitabo.

quomagis veritas eluceſcat. Ac primum non poſſe iurari in litem ob latam culpam ait Accuſius cum prius addubiſſet, arg. l. quaſi-
 tum. ſ. de precat. & l. i. ſ. ſi meſor falſ. mo. dix.
 atque ita in tractatu iuriſurandi in litem doli
 appellatione lata culpam non contineri. Item
 Ioannes Deblanſco in tractatu de culpa ad
 tit. de actio. ait in tribus caſibus latam culpam
 dolo proximam non haberi pro dolo. 1. in le-
 ge Cornelia. l. in lege. ſ. ad l. Cor. de fic. 2. in
 ſuſpecti infamia & alia. §. ſuſpectus Inſtitu de
 ſuſpectis l. liberorum. §. notatur. ſ. de his qui
 not. infam 3. in litem iurando & iudicio fam.
 erciſc. l. in actionibus. ſ. de in litem iurando.
 l. §. ſ. vt in poſſ. legat. eſſe lic. Sed & Bartoli,
 Alciati & cæterorum doctorum commu-
 nis ſententia eſt ob latam culpam non iurari
 in litem. hiſque potiſſimum rationibus inni-
 tuntur. quod nimis graue videretur ob ſolam
 culpam, multari quem æſtimatione aduerſarij
 arbitrio & libidine faciendâ & hanc regulam
 conficiunt. Vbicunq; lex pœnam ſtatuens
 doli mentionem facit, non comprehendit la-
 tam culpam, arg. l. i. ſ. ne vis fiat ei qui in poſſ.
 miſſ. eſt vbi illa verba **SI QVIS DOLO FE-
 CERIT NE QVIS IN** poſſeſſione ſit non
 pertinent ad eum qui ſuam eſſe poſſeſſionem
 vel ſibi obnoxiam putat at iuſiurandum in li-
 tem pœnam continet ergo. &c. & hæc tradit
 Barth. in repetitione l. quod Nerua. Vtuntur
 & hoc argumento, quod in lege Cornelia de
 ſiccarijs

*In lege ma-
 gna. ſup. tit.
 prox.*

ficarijs, illa verba, *QVI CVM TELO ambulauerit hominis necãdi furtiue faciendi causa, hominẽmve occiderit, cuius dolo malo id factum fuerit, latam culpam continere negat Paulus. l. in lege. ã. ad l. Cor. ideo cum qui ex alto se præcipitando, alium occiderit, aut nõ proclamando rami deiectione alium prætereuntem occiderit, ea lege non coërceri. similiter quoque in actione vi bonorum raptorum, lata culpa nõ continetur doli appellatione, puta si raptor putauit sibi licitum esse rem suam rapere. l. 2. §. hac actione. ã. vi. bo. rapt. licet is puniatur cõstitutione *SI QVIS IN TANTAM.**

Iidem etiam cum Io. de blanasc o censent & in infligenda infamia siue ob suspectam tutelam siue aliam ob causam non contineri latam culpam doli appellatione. arg. l. liberorum. §. notatur. ã. de his qui not. infa. vbi notatur qui sciens intra lugubre tempus vxorem duxerit, non qui ignorantia facti id fecerit, quæ excusatur quidem, sed nõ ignorãtia iuris. de infamia enim ac de morte simile esse iudicium quia morti comparatur. l. iusta. ã. de manumissis vindicta. Iidem. §. suspectus instit. de suspectis, sic interpretantur, suspectus remotus si quidem ob dolum famosus est, si ob culpã (scilicet latam & dolo proximã) non æquẽ.

Et hæc quidem ab inficiatoria parte pro

B I

tuenda communi & vulgari interpretum & Italarum opinione in medium adferuntur. Sed nostre scholæ auctores (Bituricensem intelligo optimam legum nutricem) hoc est Baro primum, quæ doctrinæ gratia sectati sumus ac deinde Duarenus post cuius in scholam reditum & paucos menses, profiteri cœpi, hanc receptam opinionem funditus euellere strenue aggressi sunt. quam Fulgosius iam ante oppugnauerat, sed expugnare nequiverat. eorum argumenta eò redeunt, latam culpam dolum esse & appellari, ideo nunquam ab ipso separari, ne si particula quidem **TANTVM** addatur. d. l. quod Nerua. & hîc. & l. magna. s. tit. prox. perperam in contrarium citari l. liberorum, vt quæ doceat iuris ignorantiam quæ nihil aliud est quàm lata culpa pro sciētia & dolo accipi. perperam etiam locum institutionum, ob culpā nō æquè, de culpa lata accipi, cum debeat, de leui & leuissima intelligi. Denique locum de iureiurando in litem ob culpam latam extare disertum & expressum in l. 2. C. de in litem iurando vbi & vetus glossa interlinearis notat ob culpam latam dolo proximam iurari in litem ex l. in actionibus. s. de in lit. iur. vt & glossa Accursiana ad eum locum ex diametro pugnas cum glossa ad d. l. in actionibus. nec sunt audiendi qui speciali fauore id in actione tutelæ constitutum asserunt, cum diuersitatis ratio reddi non possit. quod autem de lege Cornelia de

ficarijs

ficarijs allegatur, fateri videtur Duarenus id in ea lege ita obtinere proptet pœne asperitatem tametsi rem scrupulo non carere ait & recentioribus quibusdam vt Zasio in intellectibus non vsquequaque probari, sed id ad ciuiles quæstiones non esse traducendum aut ad infamix irrogationem producendum. Sed Baro noster post Zasium adeò mordicus doli appellatione latam culpam venire ait vt ne legem quidem Corneliam excipiat, nedum iurandum in litem aut infamiam. Nempe is duo genera culpæ latæ constituit. 3. vnū quod doli suspitione caret, alterum quod in dolum præsumptum cadit. & quod dicitur in L. in lege s̄ ad L. Corn. id ad culpam latā quæ in doli præsumptionem nō cadit refert. quis enim exempla illic posita ad dolum referat, quis dolo quem se præcipitare conijciat vt in alium veniens cum occidat? quis ramum absque proclamatione proijcientem, animum occidendi habere præsumat, quæ sunt exempla culpæ illic expressæ? itaque nullum casum is excipit in quo non veniat lata culpa appellatione doli, nullum casum admittit in quo culpa lata dolo carens contineatur appellatione doli quia dolum ad eam culpam extendere, non interpretantis, sed noua iura condentis sit. Porro culpam aliquam latam esse quæ in doli suspitionem non cadat, probari putat ex L. latæ. s̄. tit. prox. Latæ (inquit) culpæ finis est, non intelligere quod omnes intelligunt, finis autem

3. Arg. l. si
procurato-
rē. § pen.
sub mat-
dati.

id est ὁμοίως, definitio. At potest aliquis absque doli suspitione non intelligere quod omnes intelligunt, inquit. ergo lata quædam culpa est, doli suspitione carens. qua de re nunquam amplius quærendum videtur. Sane Bartolus in repetitione L. quod Nerua culpæ latæ tres gradus facit, latissimam, quæ sit dolus verus, latiore, quæ sit dolus præsumptus. d. l. quod Nerua, & latam quæ dolo vero & præsumpto careat, cuius finis sit non intelligere quod omnes intelligunt. d. l. latæ sup. tit. px & L. cedere diem. ibid. vbi ignorãtia crassa appellatur culpa lata, eam tamen in doli suspitionem cadere nemo sanus dixerit. Sed illa Bartoli diuisio culpæ in latissimam, latiore, & latam, ingeniosius quàm verius ab eo conficta est cum eam culpam quam L. quæsitum. De precario, latam vocat, Nerua latiore, L. quod Nerua, & Caius & Paulus magnam negligentiam. L. i. sup. de obliga. Modestinus culpã grauiorem. L. homoliber. sup. de adq. re. do. alij latã negligentiam. L. tutor qui repertor. §. cõpetet. sup. de adm. tut. L. impuberib⁹. sup. de suspectis. L. magistratus. sup. de administrat. rer. ad ciuitat. pertin. Alij dissolutam negligentiam L. si fideiussor. sup. mandati alij remissiorẽ negligentiam appellent. L. pen. C. de peric. tutor alij etiam dissolutam ignorantiam. L. cum sex sup. de ædictio edicto.

At nec Baronis & cæterorum diuisio culpæ latæ in eam quæ dolus est & quæ non est, placere

gere vniquã mihi potuit. nam amicioꝝ semper fuit veritas. cur enim ait Iurisconsultus magnã negligentiam in doli crimine cadere, si quãdam est quã non cadit? cur ait alius, magna negligentia culpa est, magna culpa dolus est? Malim igitur vnum genus esse culpã latã & omnem culpam latam in doli crimen cadere. & lo cum illum qui de lege Cornelia loquitur, dolũ in ea pro facto accipi, nec culpam latã pro dolo accipi, specialem esse aio cum cãteris interpretibus. vt dolus in faciendo accipiatur id est occidendo. vt innuunt verba ipsa legis nuper ex fragmentis veterum Iurisconsultorum restituta, HOMINEM OCCIDERIT, CUIVSVE DOLO MALO ID FACTVM FVERIT. atq; Ideo lata culpa quẽ est vel in negligendo vel ignorãdo quod ignorare non licet, appellatione doli illic non contineatur.

Ait hac sententia, Depositem dolum tantũ recipit.) cum igitur doli mentione latam culpam contineri monstratum sit, superest, depositum leuem & leuissimam culpam nõ recipere. nec audiendus erit Accursius qui hunc locum sic calumniatur, culpa dolo proxima interdum est culpa leuissima. puta si depositarius qui in suis est diligentissimus, in re deposita fuit indigentior. sed in eo fallitur Accursius quod nõ animaduertit ex quo quis à solita in suis rebus diligentia (siue ea sit exactissima siue secus) deflectit, iam in doli suspicionem cadit. Dolus

autem omnē culpæ gradum excedit vir enim bonus dolo carere & vt careat præstare potest, vt autē semper culpa careat propter infinitos humanæ vitæ casus & errores vix potest.

Sed ab eo quod diximus depositum nō recipere leuem aut leuissimam culpam, hi casus excipiuntur.

1. si aliter conuenerit vt in hac lege post excipitur,
2. si merces interueniat. L. 1. §. si vestimēta. §. depositi. d. L. si vt certo,
3. si se obtulerit L. 1. §. sæpe. §. depos. c. 2. ex. de deposito.
4. nisi depositum fuerit solius depositarij gratia. L. si quis nec causam. sup. de reb. cre.
5. nisi vtriusq; gratia facta sit depositio. d. L. si vt certo.
6. nisi in pecunia numerata consistat & ea permissum sit vti & vsuræ præstentur L. Lucius. L. Die. sup. depositi.
7. si lis fuerit contestata. tunc. n. de periculo culpa eius cōtingente tenetur. L. si in Asia. in fi. L. si plures. in fi. sup. depositi. nam cum exinde mora fuerit cōtracta, teneri incipit & de culpa leui & periculo. d. l. si in Asia. & l. si plures. ibid. arg. L. quæsitum. sup. de precario. valet enim argumentum à precario ad depositum vt ex sequēte sententia liquebit.

Abunde

Abunde iam videtur hæc sententia huius regulæ tertia explicata, sed rudiorum gratia disputabo contra eam leui obiectione. De substantia depositi est vt depositarius debeat custodiam, id est factum & sollicitudinem, nam definitur, quod custodiendum datum est & DE præpositio auget, & significat cum maxima custodiæ obtestatione esse alicui commēdatū. l. i. sup. depositi, ergo nō solum dolum sed & custodiam præstare ex natura contractus debet depositarius. Respondendum est re obligari ad restituendum & ex natura contractus ad eam diligentiam quam rebus suis exhibet, non maiorem, quam intelligitur præstare si dolo & doli suspicione caret.

Quartæ sententiæ. *Precauum dolum tantum recipit.* Idem dicitur in l. quæsitum. §. eum quoq; sup. de precario. vbi tamen additur etiam culpam dolo proximam contineri, quemadmodum & in deposito modò adnotatum est.

RATIO huius sententiæ non ad eò procliuis est, vt superioris sententiæ de deposito. non enim dicere possumus solius precario cōcedentis vtilitatem versari, nullam accipientis, cum solius accipientis & rogantis in eo vertatur vtilitas. itaque cessat hic illa theoria & ratio tradita in d. l. Si vt certo sup. cōmodati. quænam igitur est alia ratio? Hanc equidem inuenisse me puto ex l. eum qui. §. is qui

precario. *¶* de furtis, ideo non teneri de culpa quia ei ad tempus incertum donata possessio videtur & sua facta. at nemo cuiquam rationem reddit negligenter a se custoditæ rei suæ vel sibi donatæ. quin nec vlla ciuili actione repeti potest precarium vt ibidem dicitur, ergo nec culpæ ratio repositæ. atque idcirco ait interdctum necessarium visum esse, post quod sanè redditum, sine dubio etiam culpa præstabitur. Alij aliam rationem dant ex *L. quæsitum. §. cum qui. §. de precario*, quod precarium ex mera liberalitate concedentis descendat, liberalitati autem repugnet, repositæ culpam nõ satis custoditæ rei, liberalis enim homo, non debet idem esse seuerus exactor atque hæc ratio prope ad nostram accedit, addunt & aliam rationem ex *L. 2. & L. cum precario. sup. de precario*, quia qui concessit precarium, illud omni momento potest reuocare quo voluntatem mutauerit, ideoque propter instabilem eius usum, custodiæ onere leuandus fuit precarius possessor. Sic enim prouerbio dicimus, precariam animam ducere, quasi instabilem incertam & ex alterius nutu pendentem inamœnam momentariam.

Itaque Harmenopulus hunc locum explicans, cuius verba mox adscribam, exemplum dat in eo qui equum vel librum precario rogauit, verbi gratia vsque ad annum vel Kalendas Iulias, quo tamen casu reuocari posse ait ante annum vel Kalendas quod confirmatur ex *L. cum precario*

precario. §. de precario. nulla. n. est conuectio vt rem alienam quis inuito domino possideat. vnde fallitur Panormitanus qui in c. vlt. ext. de precarijs requirit precarij rogatorem modico saltem tempore vti re precaria permitti arg. l. quod dicimus. §. de solutio. similiter quoque fallitur Bartolus idem scribens ad l. si pœnam. §. de verb. obliga. Ex his etiam apparet discrimen inter precarium & commodatum, quia commodatum non licet reuocare ante diem vel tempus. l. in commodato. §. sicut. §. commodati. cuius discriminis causa est aliud discrimen quo in precario trãsfertur possessio in accipientem, d. l. cum precario. l. & habet. §. eum qui, vbi dicitur naturaliter possidere. §. de precar. in commodato non transfertur. l. officium. §. de rei vindicat. & his notis alterum ab altero rectius secernitur quàm his verbis, commodo tibi, & precario tibi do. quia non semper his verbis vtuntur contrahentes quod & Accursius & cæteri interpretes rectè notarunt. . Observandum tamen est in precario & consequenter in deposito post editum interdictum, id est moram in restituendo, teneri precarium possessorem non solum de lata sed etiam de leui culpa, l. quæsitum. §. planè. sup. de precar. Item differre hoc precarium neutro genere pronũtiatum à precaria, de qua in tit. decretal. De precarijs, quæ precaria instar vsusfructus est nec ad nutum reuocari potest vt notat Abbas c. 1. & vlt. ext. de precar.

Item obseruandum est differre precarium possessorem a constituyente se possidere, propterea quod ille naturaliter tantum possidet. l. & habet. §. cum qui. sup. de precario, hic vero etiam ciuilitur l. quod meo. sup. de adq. poss.

Sequuntur verba Harmenopuli quibus hanc 4. sententiam enarrat.

οὕτως εὐθυμείται, ἡ ὁ κατὰ παράκλησιν παρά
 τινὸς λαβὼν πράγματα οἷον μέλλων ἀπελθεῖν
 εἰς τῖνα τόπον, παρεκάλεσα πινὰ τῶ φίλων μὲ
 ὡς εἰ μαιδῶνα ἵππον, ὡς ἂν ἔφιππος ὢν
 ἀπέλθω ταχέσιον, ὡς ἡδύσμα τι παρεκβα
 πικώτερόν σε διδάξω. ὅτι ἐπὶ τῶ κατὰ παράκ
 λησιν, καὶ χρόνος ὀρισθῆ, δικάται ὁ δὲ μοι
 τὸ πρᾶγμα ἢ πρὸ τῶ διελθεῖν τὸν χρόνον,
 ἀναλαβεῖν αὐτὸ. οἷον καὶ παράκλησιν ἐδόθη
 μοι παρά φίλου μὲ βιβλίον ἐφ' ᾧ ἔχειν αὐτὸ
 ἢ ἀναγινώσκειν ἐπὶ χρόνῳ ἐνὶ ὀλοκλήρῳ,
 δικάται ὁ δὲ μοι τὸ βιβλίον ἢ πρὶν διελ
 θεῖν τὸν χρόνον, κινῆσαι ἢ ἀναλαβεῖν αὐτὸ, ἢ
 ἐπὶ ὡραῖον ἢ γλαφυρόν ἐπὶ δὲ τῶ εἰς χρήσιν
 δοθέντος, εἰ χρόνος ὀρισθῆ, ἢ ἔχει ἀδειαν ὁ
 δὲ ἀναλαβεῖν τὸ χρησθῆν πρὶν ἢ ὁ χρόνος
 πληρωθῆ.

Precarium autem contractum nominatum non esse vel ex eo liquet, quod nec ciuilem actionem parit, l. iuris. de pactis & quod donationi similis est quam contractui, quamuis ex eo detur interdum præscriptis verbis actio, l. 2. sup. de precario.

Quinta

Quinta sententia. *MANDATVM* do-
 lum & culpam recipit, sed & diligentiam. Hanc
 partē sententiæ (sed & diligentiam) suppleui ex
 sequentibus verbis, ad locum, in his quidam &
 diligentiam, confirmatur autem hæc sententia
 plurimis alijs locis l. antep. §. vlt. & l. si pro-
 curatorē. §. vlt. sup. mandati l. in re mandata
 C. mandati Aliena (inquit) negotia exacto of-
 ficio geruntur, nec in his quicquam neglectum
 ac declinatum, culpa vacuum est, exacto au-
 tem officio, hoc est exactissimo, itaque illa ver-
 ba demonstrant omnem culpam latam leuem
 & leuissimam esse præstandā, vt & l. à procu-
 ratore C. mandati quæ ait omnem culpam nō
 etiam casum improuistum ab eo præstari, ex
 quibus locis Accursius hîc in glossa post Bul-
 garum, Ioannem, Azonem colligit in mādato
 venire culpam latam leuem & leuissimam est-
 que communis opinio, siue mandatum fiat so-
 lius mandantis gratia, siue vtriusque quod ta-
 men distinguendum falso putabat Martinus vt
 in commodato distinguit l. in rebus sup. cō-
 modati, sed Bulgarus rectius putat non distin-
 guendum vt ait Azo hîc in glossa, in qua Bul-
 garus perperam notatur his notis V. vel VV,
 quæ notæ Varnerium seu Irnerium indicant.

Quo d autem culpa leuissima veniat, præter
 cætera argumenta, diserte ostendit verbum di-
 ligentiæ quam hîc venire postea dicitur. Dili-
 gentiam enim definiunt Græci & Harmenop.

hîc *μεγάλην ἐπιμέλειαν*. exactam diligentiam seu exactissimam. quod etiam demonstrat l. si vt certo. §. commodatum. sup. cōmodati neque Baroni assentior credenti diligentiam nomen idcirco tantum hîc addi ad indicandum non solum culpam (id est culpam in faciendo) sed & culpam id est negligentiam quæ custodia contraria est venire in hoc iudicium. falso enim sumit culpam proprie appellari eam quæ in faciēdo est, cum passim liqueat culpam pro negligentia vsurpari. vt §. vlt. inst. de societate. ibi, an culpæ id est desidia atque negligentiam nomine, vbi desidiam *ἀθυμίαν*, negligentiam vero *ἀμέλειαν* vocat Theophilus. & in l. imperitia. j. c. græci vertunt culpam *ἀμέλειαν* sic l. si nulla. C. de pig. act. si nulla (inquit) culpa seu segnitia. His igitur verbis dolum & culpam recipit, significatur dolus & culpa lata, itē culpa leuis at illo verbo. ET DILIGENTIAM, significatur culpa leuissima. Nam veteres iurif cōsulti frequētius culpā in latā & leuē duntaxat diuidunt, leuissimam enim exprimunt adiecto diligētiam verbo vt euidenter probat l. cum res. §. culpa. sup. de lega. i. vbi cum dixisset venire culpam latam & leuem quærit subinde an etiam veniat diligentia. id est, vt apparet leuissima culpa. vt recte Rogerius primus infortiati glossator illic notat.

Regulariter itaque culpæ appellatione significatur leuis culpa. Ea est, quum quis non adhibet eam diligentiam quam diligens paterfamilias in

lias in

lias in suis rebus adhibet. l. si cum venderet & seq. sup. de pig. act. l. in veditioe §. pen. sup. de reb. auct. iud. possid. l. si seruus legatus II. §. cum quid sup. de legat. I. l. 3. sup. nauæ cautiones. l. 6. C. de pig. act. l. etiam l. pen & ult. sup. soluto matrimo.

Contra autem diligentia appellatione significatur leuissima culpa, exactissima diligentia l. si vt certo, sup. commoda. §. commodatum. & l. in rebus. supra commodati. l. 2. & 3. sup. de peric. & commod. rei. vend. l. qui iniuria. §. qui alienis. sup. furt. l. 6. sup. de administ. rer. ad ciuitat. pertin. l. cum res. §. culpa. sup. de lega. I. Itaque leui culpe opponit Harmenopolus μέσσην ἐπιμέλειαν, leuissimæ verò μετ' ἄλην ἐπιμέλειαν.

RATIO quintæ huius sententiæ ex regula seu formula que traditur in l. si vt certo. sup. commodati, reddi non potest, quod recipientis mandatum sola utilitas vertatur, nam & si solius mandantis gratia fiat mandatum, tenentur tamen procurator seu mandatarius de culpa leui & diligentia. i. culpa leuissima. nã Martini sententia (vt iam dictum est) explosa est, distinguens, vt in commodato, cuius gratia fiat mandatum. sed nec Bartoli, Dyni, Decij, distinctio admittenda videtur. distinguendum inter procuratorem forēsem, & extraiudiciale seu inter procuratorem ad lites & procuratorem ad negotia. neque etiam Baronis distinguens an salarium accipiat procurator, an non acci-

piat. non enim propter salarium, eo minus gratuitum censendum est mandatum, quia salarium mercedula est non merces, & vnus diei victus definitur à Coruuto in Persium nec æquamētum est operæ, vt merces, nec animo æquandæ aut compensandæ operę datur, sed dū taxat remunerādæ. l. si remunerandi. l. salarium sup. mandati. l. salarium. C. mandati

Itaque indistincte verum est ab omni mandatario exigi culpam leuissimam. & id alia ratione contingere quàm quæ traditur in d. l. si vt certo. Quia scilicet substantia ipsa mandati in cura & diligentia consistit, quæ consensu & ipsa conuentione mandati suscipi intelligitur, sicut igitur depositarius tunc præstat custodiam quando ita nominatim pactus est, ita & mandatarius semper, quia natura ipsius contractus facit vt id promississe intelligatur. Ideo Cicero pro Roscio Amerino id non ignorans, etiam ob negligentiam paruam mandati damnatum ait fieri infamem. In priuatis (inquit) rebus, si qui rem mandatam non modo malitiosius gessisset sui quæstus aut commodi causa, verumetiam negligentius, cum maiores summum admisisse dedecus existimabant. itaque mandati constitutum est iudicium, non minus turpe, quàm furti: credo propterea, quod quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in his operæ nostræ vicaria fides amicorum supponitur, quam qui lædit, oppugnat omnium commune præsidium, & quantum
in ipso

in ipso est, distubat vitæ societatem. Non enim possumus omnia per nos agere aliis in alia est re magis utilis. Idcirco amicitia comparantur, vt commune commodum mutuis officijs gubernetur. Quid recipis mandatum, si aut neglecturus aut ad tuum commodum cõuersurus es? recede de medio, per alium transigam. suscipis onus officij quod te putas sustinere posse, quod minime videtur graue ijs, qui minime ipsi leues sunt. Ergo idcirco turpis hæc culpa est quod duas res sanctissimas violat, amicitiam & fidem. nam neque mandat quisquam fere, nisi amico, neque credit, nisi ei quem fidelem putat.

Non obstant rationi à nobis redditæ & distinctioni cæterorum refutatæ, l. idemque & l. si fideiussor. sup. mandati, vbi nihil aliud quàm bonam fidem præstandam esse dicitur, aut dolum & latam culpam, quia aliter & exactius bona fides in mandato consideratur quàm in deposito vt proximo Ciceronis loco claret, & quidam possunt esse casus in quibus aut dolus admittitur aut lata culpa, aut nulla alia, nihilque reperitur medij.

sequitur Harmenopuli hac de re explicatio.

ποῖα δὲ εἰσὶ σὺναιμάγματα ἐφ' οἷς ὁ
 σὺναιμάξας ἀπαιτεῖται μὴ δόλον ποιῆσαι
 μήτε ραθύμησιν, ἀλλὰ μάλλον ἢ ἐπιμέλειαν
 ἐνδείξασθαι, οἷον ὁ ἐπιμέλεστος ἀνὴρ, αὐτὸς
 σοὶ παραθήσῃ ἢ ἀποδιδέλω ἀπὸ τῶν λοιπῶν.

Τὸν δόλον καὶ ραθυμίαν ἢ ἐβρολή. καὶ τὸ κομμόδα-
τον. καὶ ἢ ἐπίρωσὴ. ἐπὶ τέτων τῶν τριῶν καὶ
μεγάλην ἐπιμέλειαν ἀπατεῖται. & postea.
ὅπως εὐθυῖεται καὶ ὁ ἐλαλθεὶς διοικῆσαι ἀλλό-
τρια πράγματα καὶ οὗτος γὰρ εἰάν ἐλαλθῆ ἢ
διοικῆσαι ἢ ἐξωνήσασθαι πρᾶγμα οἷον δὴ-
πόλε προσώπων καὶ ἕκ ἐκ ἐνδείξεται μεγάλην
ἐπιμέλειαν, κατὰ δικάζεται μοι εἰς τὸ διαφέ-
ρον.

Sexta sententia. *Commodatum dolum & cul-
pam recipit, sed & diligentiam.* id firmatur per in-
stit. quib. mod. re contr ob. §. item is cui. &
l. i. §. is quoque. sup. de obliga. & actio & l. in
rebus & l. si vt certo. sup. commodati. l. 2. & 3.
sup. de peric. & commod rei vend. & RATIO
redditur in d. l. si vt certo, quia solam utilitatē
plerumque continet eius cui datur & ideo Q.
Mutium recte dixisse & culpā præstādā & dili-
gētiam, quo loco vt & in hac lege, DILIGEN-
TIÆ nomine intelligitur exactissima diligen-
tia, vt iam dictum est in mandato. & probatur
in §. 15. quoque. l. i. sup. de obliga. & act. nec ob-
stat §. item is qui. instit. quib. mod. re contrah.
obl. vbi exactam non exactissimā diligētiam di-
cit, quia in rebus perfectionem significantibus
nō videtur admitti plus aut minus, aut aliquis
comparationis gradus, vnde nec sermo He-
bræus vna cum humano genere proditus hos
comparationis gradus agnoscit, Dicunt enim
TOB & Isar, bonum & rectum, neque aug-
mentum aliquod horum verborum norunt. nā
nec recta

nec recta linea rectior inuenitur vt ex elementis geometricis constat apud Euclidem. Sic exactum officium significat exactissimum l. in remandata C. mandati. & diligens custodia, diligentissimam. d. l. Si vt certo. & diligens paterfam. diligentissimum l. Heredes § non tantum. 3. fam. erciscūda & ecōuerso in l. si merces §. pen. sup. mandati. diligentissimus id est diligens.

Dixit Q. Mucius in d. l. si vt certo, *PLENUMQUE*, quia interdum vtriusque vel folius dantis gratia, quo casu leuem tantum & latam, præstat l. in rebus sup. commodati.

Quid autem, commodatum differat à precario, cum de precario diceremus obseruatum est. vtrumque sane gratuitum sui natura est. l. si rem tibi inspiciendam. al. si gratuitam. §. Papinianus. sup. de præscrip. verbis.

Harmenopulus loco supracitato cum dixisset mandatarium teneri præstare diligentiam seu μεγάλην ἐπιμέλειαν subiicit. ὡσαύτως καὶ ὁ λαβὼν καὶ χρῆσιν πραγμάτων, τὴν αὐτῶν ἀπαιτεῖται ἐπιμέλειαν.

Septima sententia. *Venditum dolum et culpam recipit.* Idem dicitur instit. de emp. & vend. §. cum autem. l. quod sæpe §. si res. sup. de contrah. empt. l. si vendita. sup. de peric. & com. rei vend. l. eum qui 14. sup. de furtis.

RATIO redditur in d. l. si vt certo. quia vtriusque utilitas vertitur tam venditoris vt præuium cōsequatur, quàm emptoris vt ré habeat.

Non addidi in hac sententia, (sed & diligentiam) vt sup. in mandato & commodato addideram. quia sequentia verba. in his quidam & diligentiam. non pertinent ad eos contractus qui vtriusque gratia celebrantur. vt est venditio.

Hæc sententia ita procedit, nisi emptor sit in mora accipiendi. quo casu solum dolum venditor præstat. l. illud. sup. de periculo & commod. rei vend.

Item huic sententię locus est post perfectam emptionem, nam si imperfecta est puta ante mensuram degustationem &c. diligentiam exactissimam præstat venditor qualem commodatarius. l. 2. & 3. sup. de peric. & commod. rei vend.

Octaua sententia. *pignori acceptum dolum & culpam recipit.* Idem instit. quib. mo. r. contr. ob. §. vlt. l. si vt certo. §. commod. l. si cum venderes cum l. seq. & l. si seruos. sup. de pig. act. l. quæ fortuitis cum duabus seqq. C. de pig. act. l. Prator ait §. est præterea. sup. de bo. auct. iud. poss. l. sicut vim. C. de pignoribus.

Hic non addidi, vt nec sup. in vendito, item & diligentiam, propterea quod & hic contractus ex illis est qui vtriusque gratia celebrantur. vt ex citatis modo locis claret. Sed obijcitur §. vlt. quib. mod. re contrah. ob. & l. sicut. C. de pignorib. vbi dicitur exactam diligentiam præstari debere, item custodiam. item in l. si cum venderet comparatur pignus commodato

modato, at commodatum diligentiam recipit, ergo. Responderi posset plus esse diligentiam simpliciter, quia à græcis *μεγάλη ἐπιμέλεια* dicitur, quàm diligentiam exactam, quæ à Theophilo ibi dicitur *μέση ἐπιμέλεια*. item plus esse diligentiam quàm custodiam, quia diligentia significat exactissimam custodiam; at custodia simpliciter prolata, pro diligentia leui & media accipitur nam Custodiæ duo sunt genera custodia plena & custodia Leuis, ex l. 2. sup. de peric. & commod. rei vend.

Denique dici potest comparationem cum cōmodato non per omnia veram esse. Ac subtiliter quidem ista respondentur. Græci tamen candidiores ad l. cum qui. 14. §. idem scribit. sup. de furtis adnotatum reliquerunt, creditorem ante solutum pignus debere præstare diligentiam exactissimam, & qualem commodatarius arg. d. l. si cum venderet, vbi aiunt casum furum venire arg. l. cum duobus 25. §. damna. sup. pro socio. casus autem furum ad exactissimam tantum diligentiam referri potest. Sed post solutum pignus leuem tantum culpam venire affirmant, quia eo casu pignus, non vt pignus sed vt depositum apud creditorem manet.

Hic obseruandum est illa verba **PIGNORI ACCEPTVM** significare non hypothecam, sed pignus à pugno dictum id est traditione quæ pugni adminiculo fit translatum & traditum creditori l. 1. sup. de pig. ac. l. plebs. §.

pignus. sup. tit. prox. l. si rem. §. proprie. sup. de pig. ac. §. item Seruiana. instit. de act. nam non traditi pignoris creditor nullam prorsus debet custodiam, & hic locus de pigneratitia actione intelligendus est quæ bonæ fidei est. nõ de hypothecaria quæ stricti iuris, seu arbitraria est.

Item sciendum est hunc locum de pignore conuentionali esse accipiendum, quia in Prætorio solus dolus præstat. l. Prætor ait. §. est præterea. sup. de reb. auct. iud. possid.

Nona sententia. *Locatum dolum & culpam recipit.* Idem instit. de loca. §. vlt. l. 3. §. miratur. sup. nautæ. caupones. l. si merces. §. qui columnam. sup. locati. l. in iudicio. C. locati. neque hic addo diligentiam, quia vtriusque gratia celebratur hic contractus vt venditum. d. l. si vt certo & cum vterque contractus iisdem regulis regatur, quæ de vendito dicta sunt hic intelligi volo repetita, quatenus similitudo ipsorum patitur.

Obijcitur §. vlt. instit. de locatione vbi exigitur custodia diligentissimi patrisfamilias ergo & hic contractus diligentiam recipit & leuissimam culpam. similis quoque locus extat l. si merces. §. qui columnam. sup. locati. vbi pro transportanda columna tenetur obseruare ea quæ diligentissimus quisque. An igitur superlatiuum pro positiuo positum dicemus, an quod probabilius videtur, interesse dicemus inter conductionem rei, vt leuem tantum cul-

pam

pam conductor debeat, & inter conductionē operis, vt diligentiam tunc præstet cōductor, vt pote qui velut artifex artis peritiam promittere tacitè intelligatur. l. si quis domum §. Celsus sup. locati. & ita Bartholus Decius & c. distinguendum putant. adde quod condictio operis ad man datum accederet, nisi merces interueniret. hanc sententiam de locato extendunt interpretes ad emphyteusin quæ similis locato est. Nouella. 7. §. scire autem.

Decima sententia. Dotis ἀδιαμνήτης inæstimatæ datio, dolum & culpam recipit, non item & diligentiam. i. culpam latam & leuem, non item leuissimam. l. in rebus sup. de iure dot. l. etiam. §. 1. l. si constante §. si maritus l. si filiusfam. §. maritum l. Mœuio. in princ. & §. 1. l. pen. & vlt. sup. soluto matrimo. addidi, inæstimatæ, ex Harmenopulo, quia in dote æstimata periculum etiam maritus præstat cum sit emptio. l. plerumque & l. si tem & l. seq. sup. de iure dot.

Ratio eadem quæ præcedentium sententiarum. quia vtriusque vtilitas vertitur, viri, vt dote fruatur ad onera matrimonij, vxoris, vt maritum inueniat, vt exhibeatur, alatur. Plane post moram mulieris in recipienda dote dolum tantum præstabit maritus. l. si mora. sup. soluto matrimo.

Obijcitur l. in rebus. & d. l. si constante. §. si maritus. sup. solu. mat. vbi dicitur eam diligentiam præstandam quam rebus suis exhibet, et

go recipit & diligentiam.

Respondeo. eodem modo liceret probare depositum recipere & diligentiam. ex l. quod Nerua. sup. depositi. sed Diligentiam hic pro exactissima diligentia accipi iam sapius monuimus. & pro maiore diligentia quam suis rebus quis exhibeat, si modo aliquis potest maiorem prestare. l. i. sup. de obliga & actio.

Sed & illa obiectione moti quidam veterum dixerunt maritum de solo dolo teneri, sed dicimus maritum non esse in dolo sed culpa duntaxat leui si in re dotali fuit minus diligens quam in propria, nec tam facile in eo præsumi dolum, quam in depositario, cum maritus sit dominus quodammodo & ciuilitè rei dotalis & causam gerendi habuerit. vt in socijs dicitur. l. heredes. §. non solum. sup. fam. ercisc. Igitur si propius rem inspiciamus lata culpa & leuis mariti, eundem videntur culpæ gradum facere, quare Baro latam tantum culpam exigi putat à marito, socio, coherede herede rogato restituere. & veterum opinio poterat esse probabilis hac ratione. Nemo culpam præstat in rebus suis, sed tantum dolum, l. etiam. §. i. sup. soluto matr. res dotales sunt propriæ mariti, ergo in his non præstat culpam, sed hoc vitij inest argumentationi quod res dotales non verè nec naturaliter sunt mariti, nec in perpetuum, hinc tamen colligimus culpam quæ in extraneo fuisset dolus præsumptus vel lata culpa, in marito leuem duntaxat fore. Baro scribit culpam mariti interdum latam esse, puta si est ne-

gigentissimus in suis, & tamē in dotalibus negligentior. interdum vero leuem vt si est diligentissimus in suis, sed in dotalibus non æquē Discriminis tota ratio est, quod in extraneis gradus culparum ad communem hominum naturam expenduntur, in marito, socio & similibus ad consuetam in rebus suis diligētiam seu negligentiam.

Vndecima sententia. *Quasi contractus Tutelæ seu etiam curæ dolum & culpam recipit, item & diligentiam, seu leuissimam culpam.* Additionem illam item, & diligentiam, feci ex interpretatione Græcorum ad locum illum, In his quidam & diligentiam. verba Harmenopuli ea de re supracitato loco sunt hæc. Τὸν δόλον καὶ τὴν ῥάδιμίαν ἤεντολήν καὶ τὸ κομμόδατον καὶ ἠἐπιτροπή. ἐπιτέτων τῶν τριῶν καὶ μεγάλην ἐπιμέλειαν ἀπατέται ὁ γὰρ ἐπίτροπος μὴ εἰδείξάμενος περὶ τὰ τῶ ἀνήθευ πράγματα ἐπιμέλειαν, ὅταν ὁ ἐπιμέλης οἰκοδεσπότης περὶ τὰ ἴδια ἐπιδείκνυται. καταδικάζεται. Sed in contraria opinione sunt Accursus, Bartolus, Decius, Baro & aliquot recentiores, solum leuem culpam venite in tutela asserentes. his persuasi argumentis ac primūm ex l. quicquid. C. arbitrium tutelæ. Quidquid tutoris dolo vel lata culpa aut leui, aut curatoris minores amiserint &c. ecce leuem tantum culpam exigit imperator.

Deinde cum ex regula l. Si vt certo solius pupilli utilitas vertatur, atque ideo de lata tan-

tum culpa teneri deberet, satis fuit vsque ad culpam leuem fauore pupilli aberrare à regula, non etiam ad leuissimam culpam tutorem perurgere. tertium argumentum est ex l. à tutoribus. sup. de administratio. tutor. A tutoribus & curatoribus ea diligentia exhibēda est quam paterfamilias rebus suis ex bona fide præbere debet, At si non adhibetur, erit tantum culpa leuis ergo. ¶ 4. arg. ex l. gñraliter. ibid. de adm. tut. & l. i. in princ. sup. de tutelæ & ratio. distrah. vbi dicitur præstare dolum & culpam & quantam in rebus suis diligentiam.

At in contrariam partem his argumentis vtor. in l. Tutori. C. de nego. gestis, tutor dicitur in plus teneri quàm voluntarius gestor, at hic tenetur de leui culpa, imò & de leuissima. vt dicitur Instit. de obliga. ex quasi contr. ergo à tutore multo magis. Alterum argumentum ex l. 4. C. de peric. tutorum, vbi dicitur non imputari ei fortuitos casus, ergo cætera imputantur. Tertiū argumentum est ab auctoritate Græcorum qui videntur rectas interpretationes à scholis vsque Iustinianis per manus retinuisse, nunquam apud eos interrupta Romani iuris professione quæ serò in occidente recuperata est. & argumentis in contrarium prolatis respondemus eum qui leuem dicit nō excludere leuissimam, si hæc alijs ex locis ostēdi potest venire. item regulam & rationem traditam in l. si vt certo. sup. commodati, hîc locum non habere, sed alia ratione tutorem teneri de

neri de leuiffima, quia fubftantia ipfa tutelæ nil aliud quàm exactam diligentiam fonat. præterea quod argumētum fumunt ex l. à tutoribus id ipfum vfurpat Harmenopulus pro fua opinione tuenda, vult enim ea lex eum talem diligentiam præftare qualem diligens paterfamilias rebus fuis ex bona fide exhibere debet, non fufficit ergo talem præftare quam in rebus fuis, fi alius diligentior maiorem præftare potuerit. & quod alio loco dicitur, etiam præftare quantam in rebus fuis diligentiam, ita accipi debet, nifi in fuis fit diffolutus.

Communis tamen opinio humanior effe videtur & tutoribus fauorabilior, qui aliàs fatis ipfo onere tutelæ grauatur, nedum ad tam exactam diligentiam reuocari debuit, cum gerendi neceffitas eos vtcumque excufare debeat. & quod dicitur tutorem in plus teneri quàm geftorem negotiorum, eo referri potest quod tutor tenetur tam de geftis quàm de non geftis, geftor autem tantum de geftis. l. 1. & tot. tit. Si tutor vel curator non gefferit.

Duodecima fententia. *Quafi contractus negotiorum geftorum dolum & culpam recipit. item et diligentiam, feu leuiffimam culpam.* addidi de diligentia ex illo loco, in his quidam & diligentiam, licet græci hunc quafi contractum illic fignificari non fcribant. fed feci motus ex institutionibus. De obliga. ex quafi contra. in princip. vbi manifefte exigitur exactiffima diligentia, & quàm quiuis alius diligētior poffet præftare.

Et quamuis folius domini vtilitas vertatur & ideo ex regula. l. Si vt certo teneri debeat tantum de dolo & culpa lata, tamen alia ratione tenetur etiam de leui & leuiffima, quia fe obtulit. nam & hac ratione depositarius in plus tenetur quàm ex natura contractus teneretur. Falfo igitur Decius & Baro post communem aliorum fententiam fcribunt venire tãtum leuem culpam. Nec in contrarium mouere nos debent. l. fi negotia. fup. de nego. gef. l. Tutoris. C. de nego. gef. vbi dicitur venire dolus & culpa quia ex Iuftiniano addere debemus, venire quoque ex actiffimam diligentiam. Obijcitur non folum culpam leuiffimã fed & cafum venire. l. fi negotia fup. de nego. gef. Respondet Baro cafus nomine intelligi cafum minorem, cafum minorem intelligi leuiffimam culpam. fed placet aliorum refponfum, in negotijs infuetis eum etiam præftare omnem cafum id eft euentum, quia ab initio non gefit vtiliter.

Accurfij Theo-
fia ad d. l. fi
negotia.

Negotia

deferta, dolum recipiunt,
cõfuetæ, dolum & culpã.
infuetæ periculum.

Decimatertia fententia. *Societatis contractus dolum & culpam recipit. non item diligẽtiã. l. cum duobus. §. i. l. focius focio. fup. pro focio. vn- de fumptus §. vlt. inf. de focietate,*

RATIO huius fententiæ traditur in d. l. fi vt certo. fup. commodati. quia vtriuſq; focij vtili-

tas

cas hīc versatur.

Obijcitur. ex §. vlt. inst. de societa. sufficere diligentiam quam rebus suis adhibet. Atqui si hoc sufficit, dolum tantum & latam culpam recipit hic contractus sicut & depositum, in quo, quia id sufficit, dolus tantum venire dicitur. d. l. quod Nerua. sup. de pos. quæ obiectio communis est & in dote & cōmunionē vt §. in dote dictum est. Sed ita respondimus. culpam quæ in socio dicitur leuis in depositario esse latam, quia socius propter cōmunionē partem habet, & administrat rem tāquam suā, nempe pro parte suam, qua ratione minus peccare intelligitur, quamuis in eodem genere negligentiae versetur, sed cōmunitio totum discrimen facit. l. Heredes. §. non solum. sup. fam. ercif.

DECIMA QVARTA sententia. *Societas necessaria seu incidens seu quæuis rerum cōmunitio, dolum & culpam tantum recipit, non etiam diligentiam, eadem scilicet ratione qua societas cōventionalis, quia vtriusque vtilitas versatur. l. heredes. §. non solum. sup. fa. erc. l. si maior. C. com. diuid. l. si is cum quo. sup. com. diuid. & continet hæc sententia duo iudicia bonæ fidei familiæ scilicet erciscundæ & cōmuni diuidendo.*

Decimaquinta sententia. *Ex contractibus vel quasi, qui dolum & culpam recipiunt, quidam sunt qui & diligentiam recipiunt, seu culpam leuissimam, sic enim rectius legitur in vulgaris libris ex his*

quidam & diligentiam, & in Græca metaphra-
 si, quam quomodo Florentiæ legitur, in his
 quidem, &c. Diligentiam hîc vno modo in-
 terpretandam diximus pro exactissima diligē-
 tia quam Græci *μεγάλην ἐπιμέλειαν* vocant,
 non vt alij, partim pro exactissima, partim pro
 exacta. nam si diligentiam mediocrem signifi-
 caret frustra adderetur verbo culpæ. Culpa e-
 nim est negligētia leuis seu vt græci vocāt me-
 dia *μέση*. & qui eā debet, præstare debet se nō
 negligentem. qui vero diligentiam, etiam se di-
 ligentem præstet necesse est. plus autem est di-
 ligens quàm non negligens, doctus quàm non
 indoctus, nolle quàm nō nolle, tamen si ea fuit
 Homeri & veterum modestia, vt vitijs detrahē-
 dis, non virtutibus appellandis laudaret & cō-
 tra detrahēdis virtutibus nō appellandis vitijs
 vituperarent. Gell. lib. 2. cap 6.

qui autem sint illi contractus aut quasi qui e-
 tiam diligentiam recipiant, non conuenit in-
 ter interpretes, Harmenopulus tres tantum nu-
 merat, mandatum, commodatum, tutelam alij
 plures, pauciores alij, nos istos enumerauimus
 Mandatum, commodatum, tutelam, negotia
 gesta, & interdum pignus.

Nunc quæri potest cum decem exempla cō-
 tractuum seu quasi cōtractuum hactenus sint
 proposita, quid de cæteris contractibus bonæ
 fidei & strictis seu arbitrarijs & generaliter
 quid de Iudicijs in rem & ex testamento & cæ-
 teris in hac quæstione de dolo culpa & diligē-
 tia sit

ta sit dicendum. nam forte exempla hęc tradita, regulam non restringunt.

Et quia initio præmonuimus hęc agi tantum de bonæ fidei iudicijs quod & verba sententiæ sæquentis innunt. HOC ENIM BO. Fidei iudicio contrarium est, & Vlp. in l. si seruus legatus. de leg. i. videamus de reliquis bonæ fidei iudicijs enumeratis in §. actionum. instit. de actionibus. ac primum de æstimatoria præscriptis verbis. & constat frustra in ea quæri de dolo culpa & diligentia, cum periculum omne pertineat ad eum qui rem æstimatam accepit l. i. §. vlt. sup. de æstimatoria. idcirco recte hic contractus ab Vlpiano est prætermisus.

Notandum vero est quod Harmenopolus de æstimatione in vniuersum adnotauit. Semper æstimationem augere obligationem contractus, cuiusque contractui adponatur & facere vt de periculo teneatur is cui res æstimatur l. si vt certo. §. commodatum. sup. commodati. vbi commodatarius qui tenebatur de leuissima culpa accedente æstimatione dicitur teneri de periculo. sic & in dotis æstimatione dicendum antea notauimus. ex l. plerumque de iure dot. l. si rem. & l. seq. ibidem. idem in deposito &c. contractibus dicendum.

Quid in actione præscriptis verbis & rerum permutatione? Dicendum erit ex Vlpiani regula dolum & culpam venire non item diligentiam cum vtriusque vtilitas vertatur vt in emptione, propter cuius summam adfinitatē cum

emptione, non necesse habuit Vlpianus eā nominatim enumerare, vide l. naturalis §. sed si scyphos sup. de præf. verb.

Quid de petitione hereditatis dicendum? & quidem quid iuris esset inter coheredes dictū est & maximā adfinitatē habet petitio hereditatis cum actione fa. erciscundæ. sed si hereditas ab alio petatur, bonæ fidei possessor post litem contestatam non ante, præstat dolum & culpam leuē vt & in speciali actione in rem. l. si feruum sup. de verb. ob. l. Et nō tantum sup. de pet. hered. l. qui petitorio. §. 1. l. si culpa. l. Si à bonæ l. item si verberatum sup. de rei vindicat. Ac de bonæ fidei contractibus & iudicijs hæctenus.

In strictis autem iudicijs vt certi cōdictione, &c. regulariter non venit culpa id est negligētia seu desidia, licet Baro aliter sentiat. idem in his dicendum quod in bonæ fidei iudicijs. vtitur argumento l. si gratuitam §. Papinianus al. l. si rem tibi inspiciendam, sup. de præf. verb. vbi in speciebus cōtractuum innominatorum stricti iuris, vult Vlpianus locum esse regulæ à se traditæ de bo. fidei iudicijs in d. l. si vt certo. Sed non est ex eo loco tradenda regula de omnibus contractibus strictis, cū species illic proposita quam proximè accedat ad contractum æstimationis & alios bonæ fidei contractus. vt & species. l. rogasti. sup. de reb. cred. Regulam igitur constituemus in contrarium, scilicet in strictis iudicijs regulariter non venire culpam quæ est

quæ est in negligendo eamque regulam colligimus ex l. si seruum. l. si ex legati causa. sup. de verb. ob. l. quod te. sup. de reb. cred. & l. 3. §. 1. sup. de condictio causa data caus. non sec. vbi similiter nõ venit negligẽtia in ea condictioe. Quod autem in mutuo venit periculum id fit tum quia dominium transfertur, vt in re estimata plerumque, & quia res in quibus fit mutuum perire non possunt l. incendium. C. si cert. per. iuncta l. in ratione. §. incertæ. sup. ad l. Falcid. instit. quib. mo. re. contr. ob. l. i. §. is quoque. sup. de ob. & act.

Quærit Bartolus de actione ex testamẽto, ac sequitur distinctionem Petri vt si magnam utilitatem percipit heres ex testamẽto, modicam legatarius vel fideicommissarius, tunc teneatur heres de dolo culpa & diligentia. i. culpa leuissima. si vero modicam hæres, magnam illi, hoc casu de dolo & lata culpa duntaxat heres teneatur. Sed mihi semper falsa visa est ea distinctio, itaque puto distinguendum inter legata & fideicommissa quæ in hac parte non sunt ex æquata vt in legatis hæres præstet omnem culpam & diligentiam, ex l. cum res §. culpa sup. de lega. i. quæ haud dubie de legatis loquitur, & ratio hæc esse mihi videtur, quod ex damnatione testatoris non solum heres ad præstandum legatum tenetur sed etiam custodiendum vt plenius voluntates defunctorum interpretemur in testamentis aliter atque in stipulationibus. d. l. si seruum. cum actio etiam ex testa-

mento in plerisque iuris articulis sequatur naturam iudiciorum bonæ fidei, vt in fructibus l. videamus. de vsuris. At in fideicommissis sequemur regulam d. l. si vt certo. vt spectemus an alterius tantum commodum versetur, & tunc teneatur heres tantum de dolo & lata culpa. l. mulier. 22. sup. ad Trebellia. an vtriusque commodum versetur & tunc de dolo & culpa lata & leui teneatur duntaxat. l. si seruus legatus. §. cum quid. sup. de lega. 1. merito autem tantam custodiam exhibere non debet heres fideicommissario quantam legatario, quia fideicommissum tantisper in dominio heredis manet, donec restituat, potest ergo negligentius in eo versari, tanquam in re sua, legatum autem recta via in dominium legatarij transita morte, ideo diligentius seruandum.

quid autē iuris esset in quasi cōtractibus prætorijs, cū mēfore, cum receptoribus, nautis cauponibus stabularijs. sup. obiter dictum est, menfor enim tenetur tantum de dolo & culpa lata. l. 1. §. lata. sup. si menfor falsum modum dix. Receptores autem nautæ & similes tenentur de periculo & vi minore non maiore aut damno fatali, quia id saluum fore receperunt. i. pacti sunt l. 1. & 3. §. 1. sup. nautę caupones. Item in re quæ debet conferri petita bo. possessione contra tabulas præstatur dolus & culpa lata & leuis, vt in societate cuius imaginem habet collatio. l. 2. §. de illis sup. de collat. bonorum.

Ad. §. Sed hæc ita. vbi interpretes secundam partem

partem huius legis inchoare notant.

Decima sexta sententia, Pacta initio seu incōtinēti addita bonæ fidei cōtractibus, circa doli, culpæ, diligentia, præstationem, vt plus eorum nomine vel minus præstetur, quam natura eorum hæctenus declarata exigit, sunt seruanda, & legem contractus dant, seu legem contractui dant, & actionem formant vt alio loco ait Vlpianus in l. iurifgentium. §. quinimo s. de pactis, quem locum quia vobis hoc anno latissime exposui, nō necesse habeo nunc iterum latius enarrare. Similis fere extat sententia in l. i. §. si cōuenit. s. de positi. Contractus (inquit) legē ex conuentione accipiunt. Sed & in stipulationibus conuēntionalibus contractui formā contrahentes dant. l. in conuentionalibus sup. de verb obl.

Exempla pactōrum quibus plus cōuenit & augetur natura contractus per pactum, perantur ex d. l. i. §. si conuenit. sup. de pos. vt in deposito culpa præstetur quæ ex natura contractus non præstatur. & ex eadem l. i. §. sæpe vt ibidē periculum præstetur. item in locato, vt præstetur periculum ex l. quæritur. §. si gemma s. locati, & in dote similiter ex l. Pomponius. sup. de pact. dotal. d. l. iurifg. §. sed & si quis. l. si vt certo. §. nunc vid. sup. commodati. item vt conductor teneatur de vi maiore. l. si quis domum al. l. si quis fundum. sup. locati.

Exempla quibus conuenit minus, ex d. l. si vt certo. §. interdum, veluti vt in re cōmodata

dolus tantum præstetur. Item ex l. pacisci. sup. de pactis. ne præstentur vitia ob quæ fit redhibio. item ex d. l. Pomponius. sup. de pact. dot. ne maritus teneatur de periculo dotis estimata.

Recte Accursius ab hac. 16. sententia, excipit contractum dotis in quo speciale est vt pacto non fiat deterior conditio dotis. l. 2. 4. 5. 6. & l. de die cum 4. ll. seq. sup. de pact. dot. itaque non valet pactum vt maritus duntaxat de dolo teneatur. d. l. Pomponius.

Item quod hic dicitur ab initio, &c. referendum est ad ea de quibus hac lege agitur, dolum culpam diligentiam, periculum, quæ non pertinent ad substantiam contractus. nam in his quæ pertinent ad substantiam, etiam pacta ex interuallo facta insunt. l. iurisg. §. adeo. sup. de pactis. l. si vnus. §. pactus. ibid. vbi exemplum de dote adfertur.

At si ex interuallo pactum fiat circa hæc dolum culpam, &c. vt plus vel minus præstetur, tale pactum non dat legem contractui, sed parit exceptionem tantum.

Hæc etiam sententia aperte demonstrat hic agi de bonæ tantum fidei contractibus. quia in stricti iuris contractibus pacta incontinenti addita non dant legem cōtractui nec formant actionem vt multis argumentis euicimus cum interpretaremur d. l. iurisgentium. nam tametsi in traditione rei suæ quilibet dicat quam velit legem, non efficit vt pactum nudum det le-

gem con

gem contractui, sed ipsa traditio pactum confirmat & facit ne sit nudum. denique instrictis iudicijs si quādo propter pactum datur actio, datur praescriptis verbis non ex ipso contractu. ut ibi docuimus.

Verba Harimenopuli quibus prolixè hanc sententiam. 16. exponit.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν καὶ φύσιν ἐπακολουθεῖται τοῖς
 ἐρημνοῖς συλλάγμασι, κρατεῖ καὶ ἐγεσγῆ ὅ-
 τε μὴ ἐξ ἀρχῆς, ὅτε ἐμελλον οἱ σύμβουλοι
 συλλάξαι, συμφωνήθη ἕτερόν τι, ἢ αὐξὼν
 ἢ ἐλαττωθῆν τῷ φύσιν τῶ συλλάγματι τότε
 γὰρ τὸ συγχρόνως τῇ συστάσει τῶ συλλάγ-
 ματος συμφωνηθῆν ἀμείβει τῷ φύσιν τῶ
 συλλάγματος καὶ μεταποιεῖ, οἷον τί ἐστὶ τὸ
 λεγόμενον εἰπομεν. ὡς ἐπὶ τῶ κατὰ παρά-
 κλησιν, ὁ συλλάξας τότε καταδικάζε-
 ται, ὅτε ποιήσῃ δόλον, ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῶ
 παρακαταθήκης. τοιαύτη γὰρ ἐστὶν ἡ φύσις τῶν
 συλλάγμάτων τῶν, καὶ εἰ μὴδὲν ἄλλο
 συμφωνήσῃ οἱ συλλάσσοντες κατ' ὄν και-
 ρὸν συλλάσσοντες, συμφωνῶσι τὰ συλλάγματα
 τοιαύτα καὶ τοιάνδε φύσιν ἔχοντα εἰδ' ἴσως ὅτε τὸ
 συλλάγμα συλλάσσει καὶ μορφῶται οὐκ
 σταλα, παρενθῆ καὶ ὅτιν ἀπαρτιθῆ, συμφωνή-
 σει ὁ τῷ παρακαταθήκην διδύς, ἢ τὸ καὶ
 παράκλησιν ἔχειν ἔνοχον τῶ παραθηκάριον καὶ
 ἀπὸ τῶ μὴ ἐνδεῖσαι περὶ τῷ παρακατα-
 θήκην, ἢ τὸ καὶ παράκλησιν δοθῆν, μέσσην ἐ-
 πίμελειαν, ἢ καὶ ἀπὸ τῶν τυχηρῶν, εἰπὸν ὅτι
 κὰν καυθῆ κὰν παρὰ ληστῶν ἀφαιρεθῆ, ἵνα

For. le-
 gendum.
 επακο-
 λουθεῖται

παρέχει πλὴν τῶν πμὴν, κρατεῖ τὸ συμφώ-
νησεν καὶ ἀυξῆι πλὴν φύσιν τῶν συνάλλαγμα-
τος, & cætera, quæ quia prolixiora sunt, ex ip-
so Harmenopuli codice poterit quivis cogno-
scere.

Ad locum. excepto eo quod Celsus
putat.

Decima septima sententia. Non valet expres-
sum pactum ne dolus futurus præstetur, quia
bonæ fidei contrarium est. idem dicitur l. i. §.
si conuenerit. sup. de pos. expressimus in sen-
tentia, de futuro dolo, secus enim dicendum de
præterito. l. iurifgentium. §. sed & si quis. l. si v-
nus. §. illud. sup. de pactis. Item exegimus, vt de
dolo expressum sit nominatim, quia tacitum
valet, quo tectis verbis de dolo non præstando
conuenit, puta, ne depositi agam. vi enim ipsa
paciscor ne de dolo agam, cum depositi non
agatur nisi ob dolum, sed quia de dolo obliquè
& tectis verbis id fit, Idcirco valet. expressa e-
nim sæpe nocent, cum minime noceant non
expressa. l. nonnumquam. sup. de cõd. & dem.
Sicut autem de dolo, ita & de lata culpa dolo
proxima pacisci non licere credimus quamuis
Castrensis, &c. contra putent in l. si vnus. sup.
de pact.

Objicitur, non solum pactum de dolo non
præstando, sed etiam multa alia esse excipien-
da, vt quæ ad delinquendum inuitant vel ius ci-
uile impugnant. l. illud sup. de pãctis dotalib.
vel vt inuito domino rem eius possidere liceat
precario

precario possessori. l. cum precario. sup. de precario. sicut & alia pacta eiusdem generis. l. cum manusata in fi. sup. de contr. emp. Sed hæ non sunt veræ exceptiones ab hac regula, vt falso credit Decius esse exceptiones. quia hic de pactis tantum agitur circa doli, culpæ, diligentia, periculi, præstationem.

Item obijcit Decius aduersus rationem Vlpiani, qua id ait bonæ fidei iudicio cõtrarium esse pactum. imò & stricto iudicio similiter cõtrariũ est l. si quis cū aliter s̄. de verbo. ob. l. dolo. C. de inutil. stip. Atq; idcirco putat Decius alia ratione hoc pactum nõ valere, quia scilicet inuitat ad delinquendum l. illud. al. l. conuenire. sup. de pact. dotal. verum ex iisdem legibus à Decio citatis differentia probatur inter stricta & bonæ fidei iudicia, quod subtilitate iuris etiam per dolum quis in strictis obligatur, at in bonæ fidei iudicijs ne subtilitate quidem iuris. Sed cur bonæ fidei iudicio potius contrarium quàm stricto, cum in his quoque æquitas præualere debeat. per. l. placuit. C. de iudicijs. Respondere soleo plus esse bonam fidem quàm æquitatem aut ius aut iustitiam. bona enim fides id est copiosa & plena fides & exuberans æquitas atque superabundans.

Harmenopulus autem huius sententiæ quadruplicem reddit rationem

1. quod turpe est tale pactum.
2. quod cõtra bonos mores.
3. quod excitat ad delinquendũ.

4. quod legū contēptū adfert. l. i. §. sap. §. dep.
Harm. d. l. illud. §. de pact. dotal.

Ἐκ ἔρωτα ποιῶτον σύμφωνον inquit, ἔδὲ πρὸ φύσιν τῆ συνάλλαγματος ἀμείβει. Ἐκ ἔρωτα δὲ, διὰ τὸ ἀρχρὸν τυγχάνειν, καὶ ἐναλίον τοῖς ἀγαθοῖς τρόποις, καὶ διεγείρον πρὸς ἀδικείαν τὸν συνάλλαξαν, καὶ τῶ νόμων κατὰ φρόνησιν & postea obijciendo & respondendo eadem dicit quæ iam distinximus valere pactū ne depositi agatur, etiam ab initio factum; ne de dolo teneatur, non valere propter regulam iuris **EXPRESSA NOCENT non expressa non nocent.**

ad. §. Animalium vero casus. Tertia pars huius legis hic constituitur ab interpretibus.

Decima octava sententia. Nullo iudicio bonæ fidei præstatum casus fortuitus ex natura contractus nisi id conuentum fuerit. nam & hac exceptio, huic quoque extremæ parti aptanda est. Conuenit huic sententiæ l. quæ fortuitis. C. de pig. act. Quæ fortuitis casibus accidunt (inquit) cum præuideri non potuerant, in quibus etiam aggressura latronum est, nullo bonæ fidei iudicio præstantur, nisi in contrarium pactum fuerit. idem dicitur in l. in rebus. sup. commodati. & in l. i. C. depositi.

Ratio huius sententiæ duplex reddi potest. i. quod res sua cuique perit. l. pignus. C. de pig. act. altera, quod ad impossibile nemo obligatur. l. impossibilium. j. e. definitur enim casus

fortuitus cui nullum humanum consilium pro-
videre potest l. 2. §. Si eo tempore. sup. de adm.
rer. ad ciuit. pert. l. 1. §. is vero. sup. de obliga.
& act.

Subijciuntur varia fortuitorū casuum
exempla quæ sigillatim expendenda
sunt.

1 Animalium casus. mortes. l. in rebus. s. com-
mod. Casus id est fata, mortalitates, mortes, na-
turales & fatales.

2. Mortes quæ sine culpa accidunt. rectius
vulgò legitur, mortesque quæ sine culpa ac-
cidunt.

3 Fugæ seruorum qui custodiri non solent. re-
gulariter. n. non solent custodiri serui, quia &
difficilis ea custodia est & inutilem prope v-
sum seruorum facit. insti de emp. & vend. §.
quod si fugerit, vbi non aliter ait teneri vendi-
torem de fuga serui quam si custodiam eius,
pacto susceperit. Sed hæc ita in seruis obti-
nent qui sunt bonæ opinionis. nam si malæ sint
opinionis, veluti suspecti de fuga, debêt custo-
di ri. ita distinguit l. si à bonæ. sup. de rei vind.
& similiter ferè. l. Si vt certo. §. custodiam. sup.
commodati. scilicet tunc custodiri debere cum
vinctus commodatus est, vel eius ætatis vt ad-
huc custodia egeat.

4 Rapinæ. quæ scilicet vi maiore fiunt & a-
perta. At furta non item, quia illa vi, hoc fit a-
stutia illi resisti non potest, vt definitur. l. 1. §.
quod met. caus. Huic prouideri potest. Sic Ci-

cero. i. de offic. comparat illam leoni, hanc vulpeculæ.

5 tumultus. ὁ θόρυβος. Harm.

6 Incendia, obijces, at qui vix absque culpa alicuius fit. l. si vedita. sup. de peric. & com. rei vend. ergo inter exempla culpæ potius numerandum est incendium quàm casus. Equidem fatebor non posse fieri absque alicuius culpa, sed cum alterius quam nostra fit, tunc id incommodum quod ad nos attinet, casus est fortuitus.

7 aquarum magnitudines. τὰ πλῆθη τῶν ὑδάτων. Inundationes scilicet, quibus adfines sunt marium tempestates. naufragia, vis ventorum.

8 Imperus prædonum. ἐπέλευσις τῶν ληστῶν. alia loco dicitur. incurfus, vis, aggressura latronum, insidiæ piratarum, item effractura inter casus fortuitos numeratur. Ruina quoque his exemplis adnumeratur.

Porro periculum varie definitur & diuiditur, vt sequens synopsis indicat.

Casus fortuitus seu periculum definitur & diuiditur & appellatur.

Damna fatalia quæ imprudentibus accidunt. l. cum duobus.

§. damna. sup. pro socio.

improvisus casus l. à procuratore. C. mandati.

ij casus quibus resisti non potest l. in rebus. sup. comodat. l. in iudicio. C. de locato.

Maior casus cui humana in-

firmitas resistere non potest, ve-
luti incēdium ruina naufragium.
l. 1. §. is vero. sup. de obl. & act.
Periculum acoris & mucoris in
vino l. 4. sup. de peric. & com. rei
vend.

VIS maior quā Græci θεῶν βία & ἔσμη-
νία Dei vim & iram, vocant. Nam & Plinius
lib. 18. c. 29. duo genera esse ait cœlestis iniurię.
vnum, quod tempestates vocamus in quibus
sunt grandines procellæ, &c. quæ cum accide-
runt, vis maior intelligitur. Alia vero est cœle-
stis iniuria (quæ minor vis dici potest) quæ si-
lente cœlo serenisque noctibus fit nullo sen-
tiente nisi cum facta sunt. in quo genere ponit
vredinem, seu rubiginem seu carbunculum.
quam speciem omnes, vocant sterilitatem. qua
lis scilicet pessimo omnium experimento, his
duobus annis miserè Gallias afflixit.

Ab hac 18. sententia tres casus excipiuntur.
I. nisi pactum interuenerit de casu fortuito præ-
stando non captiosum nec ita conceptum vt
sua generalitate insidiosum videatur. veluti si
conuenerit ne vlla exceptio ob quamcumque
causam obijciatur. l. sed & si §. quæsitum. s. si
quis cautio. II. nisi culpa præcedat ca-
sum. l. si is qui. sup. de obliga. & actio.
III. nisi mora præcedat casum quo casu Mar-
tini distinctionem sequimur, dummodo ea res
eodem modo non fuerit peritura apud domi-
num. l. si plures. & l. si in Asia. sup. mandati.

58 ANT. CON. AD L. CONTRA.
quia de re iatius differrimus in L. si ex legati
causa. sup. de verbo. obliga.

Sed hîc ad L. contractus, expli-
cationis nostræ esto
finis.

atque Deo optimo maxi-
mo laus & gloria.

*Legum coaceruatio ex tit. de reg iur & ver. sig.
quæ ad dolum, culpam, diligentiam, negli-
gentiam casum mortalitatem, pe-
riculum pertinent.*

DOLVS.

IN contractibus quibus doli præstatio verbo
Ina fides Inest, heres in solidum tenetur. l. 152.
de reg. l.

Non potest dolo carere qui imperio magistra-
tus non paruit l. 199. de reg. l.

Qui Iussu Iudicis aliquid facit non videtur do-
lo facere. l. 167. e.

Neque in interdicto neque in cæteris causis
pupillo nocere oportet dolum tutoris siue
soluendo est siue nō est. l. 198. De reg. l.

Nemo videtur in dolo esse qui ignorat causam
cur non debeat petere. l. 177. de reg. lur.

Dolo facit q̄ petit quod redditur^o est. l. 173. ibi.
Nihil dolo creditor facit q̄ suū recipit l. 129. e.

Nemo videtur dolo facere qui suo iure utitur.
L. 55. e.

Qui sine dolo ad Iudicium prouocat, non videtur moram facere. L. 63. e.

Consilij non fraudulentum nulla obligatio. ceterum si calliditas & dolus intercessit, de dolo actio est. L. 47. e.

De doli exceptione vide L. 19. & 154. e.

De dolo defuncti si conueniantur heredes non ex suo, tenentur actione quatenus ad eos peruenit. L. 44. e. & sufficit si momento ad eos peruenit. L. 127. e.

In contractibus successores ex dolo eorum quibus successerunt, non tantum in id quod peruenit, verum etiam in solidum tenentur, id est vnusquisque pro ea parte pro qua heres est. L. 157. e.

Qui dolo desijt possidere pro possidete datur, quia pro possessione dolus est. L. 131. e. & par est conditio eius qui possidet vel habet, atque eius cuius dolo malo factum est quominus possideret vel haberet. L. 150. & L. 157. e.

Hæc verba C V I R E I D O L V S M A L V S A B F V E R I T generaliter comprehendunt omnem dolum quicumque in hanc rem admissus est, de qua stipulatio est interposita. L. 69. De verb. sig.

Magna negligentia culpa est, magna culpa dolo est. L. 226. ibid.

C V L P A N E G L I G E N T I A .

Culpa est immiscere se rei ad se non pertinenti. L. 36. de reg. iur.

Culpa caret qui scit, sed prohibere non potest,
L. 50. e.

Imperitia culpæ adnumeratur. L. 132. e.

Is damnum dat qui iubet dare, eius autē nulla
culpa est, cui parere necesse est. L. 169. e.

Quod quis ex culpa sua damnum sentit nō in-
telligitur damnum sentire. L. 203. e.

Lata culpa est nimia negligentia, id est non in-
telligere quod omnes intelligunt. L. 213. de
verb. sig.

Latae culpæ finis est, nō intelligere id quod om-
nes intelligunt. L. 223. e.

Magna negligentia culpa est, magna culpa do-
lus est. L. 226. e.

Diligentia.

Qui magis quàm cæteri diligentiam & sollici-
tudinem rebus quibus præsumt, debent, hi
magistri appellantur. L. 57. de verb. sig.

Casus.

Non videtur perfecte cuiusquam id esse quod
ex casu auferri potest. L. 139. de reg. lur.

Mortalitas.

Seruitutem mortalitati fere cōparamus. l. 209.
de regulis Iuris.

Periculum.

Verbo PERISSE & scissum & fractum con-
tineri & vi raptum. L. 9. de verb. sig.

Verba his rebus recte præstari, significant, ne
quod periculum vel damnum ex ea re stipu-
lator sentiret. L. 71. de verb. signif.

BITVRIGIBVS,

Excudebat Petrus Bouchierius,

1574.

BIU Cujas

BIU Cujas

BIU Cujas

BIU Cujas

Cujas

29.736

Præctique delicti
Causarū q̄plu
Farratulus de Ori
ine. Rec. Vilefij
Brocolten de
Compenfatio